

Čechov Anton Pavlovič
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Ruský prozaik a dramatik, svetoznámy autor humoresiek, noviel i drám, jedinečný v charakterizovaní postáv prostredníctvom detailu, cez ich osudy odhaľoval podstatu spoločenských javov.

Životopisné údaje:

Narodil sa 29.1.1860 v Taganrogu. Pochádzal z kupeckej rodiny, v ktorej však kolovali umelecké gény. Otec sa venoval chrámovému spevu a príležitostne maľoval, brat Alexander písal poviedky a fejtóny. U Čechova sa všetko začínalo nevinnými imitáciami ľudí v otcovom obchode, prednesom žartovných textov. Spieval tiež v chrámovom zbore. Prísny otec ho údajne trestal za každý falošný tón a tak Čechov zanevrel na umenie. Po štúdiu na gymnáziu v Taganrogu sa zapísal na lekársku fakultu Moskovskej univerzity, v roku 1884 začal pracovať ako lekár. Už počas štúdia si však zarábala literárnou prácou. Lekársku prax vykonával len krátko, od roku 1886 sa už úplne venoval literárnej tvorbe. V roku 1890 Čechov navštívil ostrov Sachalin, zaujímali ho pomery vo väzniciach. (Neskôr napísal knihu Ostrov Sachalin). V rokoch 1892 - 99 žil na svojom majetku pod Moskvou v Melichove. Bol chorý na tuberkulózu a zlepšenie zdravotného stavu hľadal v kúpeľoch v Európe. Od roku 1899 sa trvalo liečil v Jalte na Kryme. Jeho manželkou sa stala herečka Oľga Knipperová. V júni 1904 Čechov odcestoval liečiť sa do Badenweileru v Nemecku, kde o niekoľko týždňov - 15.7.1904 zomrel. Pochovaný je v Moskve.

Dielo:

V tvorbe A. P. Čechova môžeme nájsť niekoľko tvorivých etáp: obdobie humoresiek, obrat k poviedkam a novelám, ich prehĺbenie v posledných rokoch života, drámy. Najskôr publikoval v rozličných časopisoch - prvé humoristické a satirické miniatúry najčastejšie uverejňoval pod pseudonymom Antoša Čechonte. Zbierky poviedok Rozprávky Melpomeny a Pestré poviedky upevnili reputáciu Čechova ako humoristu. Jeho humor niekedy odhaľoval boľavé spoločenské skutočnosti a mal tragické podfarbenie (Smrť úradníka, Zločinec). Neskôr sa preorientoval na väčšie epické formy. Vo vážnych poviedkach odsudzuje prejavy meštiactva, neľudskosť spoločenských pomerov. Zároveň sa začal zaoberať problémami inteligencie (Na ceste). Jeho prvým veľkým dielom bola novela Step z roku 1888. V 90. rokoch Čechovova novelistická tvorba vrcholila vynikajúcimi dielami známymi v celej Európe. Je to najmä Izba číslo 6, Čierny mních, Dom s mezanínom, Mužiči, Človek v puzdre, Dáma so psíkom a iné. Pre rozvoj jeho talentu malo veľký význam zoznámenie s L.N. Tolstým a M. Gorkým. Čechovove poviedky sa vyznačovali schopnosťou vyjadriť podstatu na malom priestore. Majú vybrúsený aforistický štýl, bol neprekonaným majstrom v charakterizovaní postáv cez detaily. Veľa pozornosti venoval kompozícii diel. Zaujímavá je aj voľba mien postáv v súvislosti s ich charakteristikou a autorským postojom k nim (Rebrotsov, Červiakov, Prišibejev...) Čechov bol aj vynikajúcim dramatikom. Divadlo ho upútalo už v študentských rokoch. Jeho prvá hra sa volala Bez názvu (neskôr známa ako Platonov). Potom napísal niekoľko jednoaktoviek (Medveď, Pytačky, Svadba a iné). Po nich prišlo vrcholné obdobie Čechovovej dramatickej tvorby. V rokoch 1896 - 1903 napísal päť hier, ktorými sa zapísal do dejín svetovej drámy a ovplyvnil dramatickú tvorbu 20. storočia. Prvá bola hra Ivanov, o takmer desať rokov nasledovala Čajka, potom Ujo Váňa, Tri sestry a Višňový sad. Jeho hry sa zásadne odlišujú od tradičných realistických hier. Konflikt u Čechova neprebíha na scéne, ale vo vnútri postáv. Pritom vylúčil z nich

tradičnú teatrálnosť a divadelné efekty. Sám Čechov svoje hry označoval za komédie, z dnešného hľadiska však ide o drámy. Veľkú úlohu má v nich psychológia postáv, ich vnútorné prežívanie, nepokoj a tiež lyrizmus. Jednotlivé detaily a výroky majú okrem zjavného významu aj symbolický obsah, a tým dodávajú hrám zovšeobecňujúcu silu a umocňujú ich myšlienkové poslanstvo.

Podrobnejšie o dielach:

Povedky - Čechovove poviedky podávajú hlbokú analýzu vtedajších spoločenských pomerov a kritiku života a morálky v Rusku na sklonku 19. storočia. Autor prenikavo hodnotí medziľudské vzťahy, zobrazuje každodenný život plný rozporov medzi snom a skutočnosťou. Medzi najznámejšie z množstva poviedok, ktoré Čechov napísal, patria napríklad Žiaľ, Kaprál Prišibejev, Chameleón, Tučný a chudý, Človek v puzdre, Dáma so psíkom, Nudná história, Doma, Spať, spať, Svetlá, Egreš, Step, Izba číslo šesť.

Step - epickou základňou tejto prózy je „história jednej cesty“, pásma krajinomalby, v ktorom autor charakterizoval step šírkou, priestorom, ale aj meravosťou, clivotou. Je v nej ukrytý symbol vtedajšieho ruského života. Udalosti sníma očami chlapca - Jegorušku, jeho sprievodcami sú kupec Kuzmičov a otec Christofor. Možné konfliktné situácie Čechov nepripúšťa, nahrádza ich cestopisnou osnovou. Autor experimentoval s metódou, overoval si možnosti krajného spomalenia v tempe rozprávania. Ak v raných prózach spisovateľ stiahol román do detailu, anekdoty, tu naopak - sled anekdot (útržkovitých rozhovorov) rozvinul do rozsiahlej novely.

Izba číslo šesť - autor situoval novelu do nemocnice, ktorá sa podobá na väzenie. Lekár a umelec Čechov konštatuje hrozný stav nemocničnej vybavenosti (prístroje, hygiena, úroveň personálu). Navyše si vyberá najzaostalejšie a najdesivejšie prostredie - oddelenie bláznov. Celá hierarchia sveta je v próze prevrátená. Ukazuje, že v bláznivom svete je aj rozumný človek bláznom. Doktor si uvedomuje kritický stav nemocnice, no nemá dost' síl vzoprieť sa proti nedostatkom. Prijíma ich pasívne. Neriešiteľnosť rozporov a osobná rezignácia privádza doktora do izby číslo šesť. Nachádza tu spriaznenú dušu - blázna Gromova. Aj doktora (Ragina) napokon zatvoria medzi pacientov do izby číslo šesť. Priznáva: „Moja choroba je len v tom, že som za dvadsať rokov našiel v meste len jedného rozumného človeka, aj to je blázon.“ Ide o tragédiu rozumu v tupom prostredí.

Ivanov - je prvou Čechovovou celovečernou hrou, autor ju napísal skôr, napriek tomu patrí medzi päť jeho vrcholných dramatických diel. V tejto hre ešte uprednostňoval slovo pred akciou a scénickou atmosférou. Príbeh je o zlom hospodárení Ivanova a nedostatku peňazí na statku, napätie medzi pôvodne ušľachtilou postavou a jej neschopnosťou či nechutou „kapitalisticky“ podnikat'. Je tragédiou „vykoreneného“ človeka, ktorý problémy nerieši, ale pod ich ťarchou klesá. Podobne nešťastná je aj celá jeho rodina. Čechov označil túto hru najskôr za komédiu, neskôr za drámu (hrdina sa na konci zastrelí). Žánrové nejasnosti sa vyskytli aj pri ďalších Čechovových hrách.

Čajka - je hrou o hľadaní šťastia, ale aj o kríze umenia. Dej sa odvíja okolo príbehu mladej herečky Niny Zarečnej. Hrdinka odchádza z dediny do mesta s úmyslom uplatniť svoj talent. Prostredie veľkomesta a jeho spoločenská morálka však nežičia talentovaným. Ubíjajú aj Ninu, ktorá sa vracia domov ako slobodná matka, poznamenaná zlými životnými skúsenosťami a s podlomeným zdravím. Stratila milovaného človeka aj dieťa, stala sa však uznávanou herečkou. Aj v tejto hre sa Čechov prejavil ako majster detailu, ktorý je nositeľom vnútorného pohybu diela, výrazom atmosféry. V dráme je takýmto detailom mŕtva čajka. Možno ho chápať ako

symbol protagonistov hry Zarečnej a Treplova o novom, čistom a smelom umení. S týmto obrazom sa spája aj téma ranenej a tragickej lásky.

Tri sestry - na príbehu sestier Prozorovových Olgy, Iriny, Máše a ich brata Andreja, ktorých osud priviedol do malého provinčného mestečka autor sugestívne zachytáva obdobie konca storočia so všetkými protikladmi. Hra je orientovaná na myšlienku ako zlomiť prázdnotu života. Sestry túžia presťahovať sa do Moskvy, kde prežili detstvo. Ich životné podmienky sa však natoľko zmenili, že ich plány sú nereálne. Brat Andrej sa ožení s meštiackou Natašou, postupne sa s osudom bez perspektívy zmieri aj Olga. Tragicky sa končí láska Iriny a baróna Tuzenbacha, Mášin rodinný život je neradostný. Jednoduchý dej graduje až k napätiu blížiacej sa katastrofy, rámcujú ho vnútorné konflikty psychologicky prepracovaných postáv. Dôležitú úlohu má lyrizmus, autor vytvoril nový typ poetickej lyrickej hry, v ktorej zvýraznil úlohu atmosféry.

Ujo Váša - témou hry je osud vidieckej inteligencie. Jej predstaviteľmi sú takmer všetci protagonisti - doktor Astrov, schudobnený statkár Telegin, profesora dcéra Soňa i jej strýko - Váša. Nepokoj do tichého vidieckeho sídla vnáša príchod profesora Serebriakova a jeho mladej ženy, ktorý mení ustálený beh života v tomto prostredí. Všetci, čo slúžili profesorovým záujmom a jeho blahobytu si čoskoro uvedomia, že slúžili klamnému ideálu. Z človeka, ktorého pokladali za svoj vzor sa vyklúje duchovne prázdny egoista. Dráma vrcholí, keď sa profesor rozhodne predať rodinný majetok. Majetok mu však nepatrí a tak po roztržke odchádza. Odchádza aj Astrov, zostáva len Váša a Soňa, aby ďalej pracovali pre profesora. Situácia sa vracia tam, kde bola predtým, hoci hrdinovia si uvedomujú, že prinášajú obeť nesprávne pochopenému šťastiu. V diele sa prejavujú všetky osobitosti Čechovovej dramatickej tvorby - odklon od logicky vystupňovaného konfliktu, ktorý nahrádzajú vnútorné kolízie jednotlivých hrdinov, úryvkovitý dialóg a existencia druhého - symbolického významu replík.

Višňový sad - je poslednou Čechovovou hrou. Rozpracoval v nej tému rozpadu šľachtických sídiel, teda problém s veľkým spoločenským i historickým významom. Aristokratka Ranevská prichádza z Paríža na svoje ruské vidiecke sídlo. Usadlosť, na ktorej hospodári jej nevlastná dcéra Varja, nachádza bez prostriedkov. Záchrana spočíva v predaji pozemkov na letné byty, čo odporúča Varjin nápadník, kupec Lopachin. Týmto rozparcelovaním by bol však zničený višňový sad, čo sprvoti nechcú Ranevská a jej brat Gajev dopustiť za žiadnu cenu. Prostriedky na záchranu však nezozbierajú a v dražbe získava sídlo Lopachin, ktorý dáva príkaz na vyrúbanie sadu. Varja sa s nápadníkom rozchádza. Ranevská sa vracia do Paríža. V opustenom dome, odsúdenom na demoláciu, ostáva starý chorý sluha Firs ako symbol zanikajúceho starého sveta. Iba Aňa reprezentujúca tretiu generáciu pôvodných majiteľov statku a študent Trofimov veria, že Lopachin (ten symbolizuje nastupujúcu vrstvu ziskuchtivcov a mamonárov) bude iba dočasným pánom na pozemku. Čechov v tejto lyrickej dráme s použitím tragických prvkov vkladá často do úst postáv symbolické výroky, ktoré zovšeobecňujú odkaz diela.

Úryvky:

Môj život (Rozprávanie človeka z provincie) - úryvok z poviedky

Bol som v rozličných úradoch, ale všetkých tých deväť miest sa navzájom podobalo ako vajce vajcu: musel som sedieť, písať, počúvať hlúpe alebo hrubé poznámky a čakať, kedy ma prepustia. Otec, keď som prišiel k nemu, sedel zaborený do kresla a mal zažmúrené oči. Jeho tvár, chudá, suchá, so sinavým odtienkom na vyholených miestach (tvárou pripomínal starého katolíckeho organistu), vyjadrovala odovzdanosť a pokoru. Neodpovedal mi na pozdrav a neotvoril oči, len sa ozval: „Keby moja drahá

žena, tvoja matka, bola nažive, tvoj život bol by pre ňu prameňom ustavičného žiaľu. V jej predčasnej smrti vidím prozreteľnosť božiu. Prosím ťa, ty nešťastník,“ pokračoval, otvoriac oči, „povedz mi: čo s tebou robiť?“

Človek vo futráli - úryvok z poviedky

Asi pred dvoma mesiacmi umrel v našom meste istý Belikov, profesor gréčtiny, môj kolega. Určite ste o ňom počuli. Bol výnimočný tým, že stále, aj za nádherného počasia chodil v galošiach a s dáždnikom a vždy v teplom vatovanom kabáte. Aj dáždnik mal v puzdre, aj hodinky nosil v puzdre so sivej jelenice a keď vytiahol vreckový nožík, aby si ostrúhal ceruzku, aj ten mal v puzdierku; zdalo sa, že aj tvár mal v puzdre, lebo si ju ustavične skrýval do vyhrnutého goliera. Nosil tmavé okuliare, prešívajú kazajku, uši si zapchával vatou a keď sa viezol na drožke, vždy prikázal zdvihnúť striešku. Slovom, na tomto človeku ste mohli pozorovať neprestajné, neprekonateľné úsilie schovať sa do dajakého obalu, vytvoriť si takrečeno futrál, ktorý by ho izoloval od sveta a chránil pred vonkajšími vplyvmi. Skutočnosť ho rozčuľovala, ľakala, udržiavala v ustavičnom strachu a asi preto, aby ospravedlnil túto svoju bojzlivosť, vždy chválil minulosť a to, čo nikdy nebolo; aj staré jazyky, ktoré učil, boli pre neho v podstate takisto dáždnikom a takými istými galošami, do ktorých sa schovával pred skutočným životom...

Čajka - monológ Niny (úryvok)

Aké je to čudné, keď slávna herečka plače, a ešte pre také nič. Alebo aj ten spisovateľ, všetci ho čítajú, je obľúbený a slávny, píšú o ňom v novinách, všade predávajú jeho fotografie, prekladajú ho a vydávajú v cudzine, a on celý deň chytá ryby a jasá, keď uloví dva jalce. Myslela som si, že významní ľudia sú sebavedomí, neprístupní a pohŕdajú davom. Akoby sa mu slávou a všeobecným uznaním chceli pomstiť za to, že vždy najvyššie hodnotil bohatstvo a urodzený pôvod. A oni si tu plačú, chytajú ryby, kartujú, smejú sa a zlostia ako všetci ostatní...

Činohra

Je jedným zo žánrov dramatickej tvorby (dráma v užšom zmysle slova). Z vývinového hľadiska je mladším žánrom ako tragédia a komédia, reprezentuje moderné dramatické umenie. Vyvíjala sa od 19. storočia ako syntéza umeleckých prvkov a postupov tragédie a komédie, keď sa narušili prísne hranice konvencií, ktoré pre základné žánre stanovil klasicizmus. V činohre sa zobrazujú vážne spoločenské problémy, základom dramatického napätia sú rozpory medzi postavami. Pôvodne sa činohra odlišila od tragédie tým, že zobrazovala meštianske prostredie, neskôr sa i táto sociálna vyhranenosť stráca. Hrdinami činohry sa stávajú ľudia každodenného života. Rozpory medzi nimi síce vyúsťujú do zrážok, ale tieto na rozdiel od tragédie nenadobúdajú bezvýchodiskové tragické podoby. Jazyk činohry nebýva veršovaný. Medzi najvýznamnejších reprezentantov dramatickej literatúry tohto žánru v 19. storočí patrili A. Dumas ml., H. Ibsen, A. N. Ostrovskij, v modernejšej podobe A.P. Čechov a taliansky autor L. Pirandello. Zo slovenských autorov bol typickým predstaviteľom realistickej činohry Jozef Gregor Tajovský (Statky zmätky, Ženský zákon). Z novších slovenských autorov sú to napr. J. Solovič, J. Kákoš, O. Zahradník, M. Kováčik. V súčasnosti sa termín činohra používa aj na označenie celej slovesnej dramatickej produkcie, keď sa má odlišiť od hudobných dramatických foriem: opery, operety.

Dejstvo

alebo akt je časť dramatického literárneho diela, ktorú tvorí súvislý sled udalostí a pri predvážaní na javisku sa oddeľuje prestávkami. Členenie dramatických diel na dejstvá (akty) je dôležitým princípom ich výstavby, umožňuje autorovi sústrediť sa na kľúčové udalosti deja, ktoré musia byť tak usporiadané, aby v rámci jedného dejstva tvorili súvislý a uzavretý celok. Súčasne umožňuje vytvárať ilúziu, že medzi jednotlivými dejstvami uplynul určitý čas. Pôvodne sa celé dejstvo odohrávalo na jednom mieste, čomu zodpovedala aj príslušná dekorácia javiska - scéna. Dejstvá sa ohraničovali vyťahnutím a spustením opony. Neskôr sa dejstvá začali členiť na obrazy. Pri súčasnej modernej divadelnej technike (otáčavé javiská, svetelné efekty, zadná projekcia, atď.) nie je problémom prenášanie deja z jedného miesta na druhé. Preto v modernej dramatickej tvorbe už členenie na dejstvá nemá taký význam a funkciu ako v klasickej dramatickej produkcii a aj opona postupne stráca svoj pôvodný význam. Podľa počtu dejstiev rozlišujeme dramatické diela jednodejstvomé - jednoaktovky a viacdejstvomé. Jednoaktovky písal zo slovenských autorov napr. J.G. Tajovský (V službe), zo svetových autorov napr. A. P. Čechov.

Myšlienky:

„Ak nemáte poruke fakty, nahradte ich lyrikou.“ (A.P.Čechov)

„Vy ste ruský človek! Áno, veľmi, veľmi ruský...“ (L.N. Tolstoj)

„Ovládol umenie vo všetkom nájsť a zdôrazniť banálnosť, umenie, ktoré je dostupné len človeku s vysokými požiadavkami na život, ktoré sa vytvára len vrúcnu túžbou vidieť ľudí prostých, krásnych, harmonických. Banálnosť v ňom vždy nachádzala prísneho a neľútostného kritika.“ (A. Matuška)

„Spolupráca s redaktormi dobových humoristických časopisov Čechovovi prospela. Zväčša mal k dispozícii asi sto riadkov na poviedku. To ho nútilo ku krajnej umeleckej disciplíne. Okrem toho mal vyvinutý zmysel pre dejovú dynamiku prózy. Z textu vynechával všetko zbytočné - expozíciu, opisy, charakteristiky, prídavné mená a príslovky...“ (A. Bagin)

„Stačilo mu jedno slovo v úvode - a udalo tón pre ostatné vety.“ (D. Dušek)

„Najkrajší a najpresvedčivejší opis mora, ktorý som kedy kde našiel, bol v jednom žiackom zošite, kde stálo - more je veľké.“ (A.P. Čechov)

„Čechov veľmi úsporne pracuje so slovom. On povie: - Aké veľké opisy letnej noci za splnu? Napíšte, že črepina fľaše ihrala strieborným svetlom. A dost. - A znova je to detail intenzívne významovo zaťažovaný. Režiséri jeho hier tvrdili, že ak u Čechova na stene visí puška, musí z nej neskôr niekto vystreliť. Čechov nemá v texte nič, čo by nebolo funkčné.“ (A. Eliáš)

„Asi 500 poviedok, 5 drám, niekoľko jednoaktoviek plus jeho skrytá časť - tri zošity zápisov, lístky s poznámkami, asi 4 500 zachovaných listov. To všetko vytvoril za 25 rokov literárnej činnosti.“ (A. Bagin)

„Od detstva som veril v pokrok a nemohol som neveriť, lebo rozdiel medzi časom, keď ma bili, a časom, keď ma už prestali bíjať, bol úžasný.“ (A.P. Čechov)

„Anton Pavlovič bol zdržanlivý, v jeho poviedkach je opísaného veľa ľudského utrpenia, jeho humor nie je hlučný, jeho optimizmus nie je slepý a o svojej láske k životu sa nešíril - miloval život bez prísah a veľkých slov.“ (I. Erenburg)

„Neexistuje národná veda, ako neexistuje národná násobilka, lebo čo je národné, to už nie je veda.“ (A.P. Čechov - z jeho zápisníka)

„Bol lekár. A s anatómiou ľudského tela poznával anatómiu ľudskej bolesti. S lekárskou presnosťou diagnostika vedel, že svet nemožno zmeniť ako v rozprávkach. Nevidel v človeku tajomný zmysel, ale chápal ho ako tajomstvo. Údiv nad ľudským tajomstvom, úžas lekára -objaviteľa vytvoril dielo, ktoré sa prediera k vrcholkom...“ (J. Cigánek)

„Keď sa hovorí o špecifickosti Čechovovej poviedky, tak sa zvyknem odvolávať na jeden taký šťastný príklad, ktorý poskytuje angličtina a ruština. Žáner poviedky sa v angličtine označuje pojmom „story“. V ruštine je to „raskaz“. Ako keby v tomto názve bol skrytý fenomén špecifického čechovovského uchopenia poviedky. Ak v americkom prostredí je to predovšetkým príbeh, tak u Čechova je to predovšetkým rozprávanie. Nie je to príbeh v tej podobe ako zvykla byť poviedka stavaná - precízne, presne logicky zdôvodnený, motivovaný vývoj sujetu, ktorý mal kamsi viesť. U Čechova je to inak, on akoby vytrhol z reality istý moment a prezentoval ho ako žánrový obrázok bez začiatku a bez konca. Ako vec, ktorá vyšla z reality a tým, že nie je umelo literárne spracovaná, akoby zase do tej reality vplynula. Čechov totiž nezobrazuje, Čechov nevyjadruje, Čechov ukazuje. Preto ho niektorí jeho súčasníci označovali za človeka, ktorý akoby nemal cit, lebo Čechov pri tom ukazovaní je maximálne objektívny. Akoby ten jeho rozprávač stál mimo deja a bez akejkoľvek emocionálnej zaangažovanosti povedal: „Takto to vyzerá.“ To je jedno, v ktorej poviedke, ale typickým príkladom je napríklad poviedka Chameleon. Bez toho, aby niečo vysvetľoval, len ukáže správanie úradníka na trhovisku a všetko je jasné...“ (A. Eliáš)

„Jeho technika otvoreného konca je v podstate založená na tom, že celá fabula, sám príbeh vyúsťuje nie do uzavretia a do iluzórneho vyriešenia všetkých vzťahov, problémov a súvislostí, ktoré príbeh predložil, ale všetko je ukončené akoby uprostred, v okamihu, keď medzi ľuďmi a v situáciách ešte veľa vyriešeného nie je. Celý postup „riešenia“ pripomína viac schému rébusu a krížovky, ako neuzavretú nepretržitú životnú prúdu. Táto technika potom zaostrene upozorňuje na tragiku situácií, ktoré človek žije, próza naberá na intenzite svojím dráždivo skúpych napovedaním, ktoré provokuje myšlienkovú spoluúčasť čitateľa.“ (J. Cigánek)